

Loran Bine

Sedma funkcija jezika

BOOKA.

Knjiga **111**

LORAN BINE
SEDMA FUNKCIJA JEZIKA

Naslov originala

LAURENT BINET

LA SEPTIÈME FONCTION DU LANGAGE

© Editions Grasset & Fasquelle, 2015

ZA IZDAVAČA

Ivan Bevc

Nika Strugar Bevc

© za srpsko izdanje

BOOKA

11000 Beograd, Kapetan Mišina 8

office@booka.in

www.booka.in

PREVOD SA FRANCUSKOG

Olja Petronić

LEKTURA

Agencija Tekstogradnja

KOREKTURA

Borka Slepčević

PRELOM

Bodin Jovanović

DIZAJN KORICA

Valentina Brković

ŠTAMPA

DMD Štamparija

Beograd, 2019.

Tiraž 1500

CNL
CENTRE
NATIONAL
DU LIVRE

Sva prava zadržana.

Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti
niti reprodukovati u bilo kom obliku bez pismene
saglasnosti izdavača.

SEDMA FUNKCIJA JEZIKA

LORAN BINE

„Tumači su svuda. Svaki govori svojim jezikom čak i kad pomalo zna jezik drugog. Polje tumačevih lukavstava je otvoreno, a on ne zaboravlja svoje interese.“

Derida

PRVI DEO

Pariz

1

Život nije roman. U to biste barem želeli da verujete. Rolan Bart ide Ulicom Bijevr. Najveći književni kritičar XX veka ima sve razloge da bude krajnje teskoban. Umrkla mu je majka, s kojom je održavao veoma prustovske odnose. A njegov kurs na Kolež de Fransu, pod nazivom „Priprema romana“, završio se neuspehom koji se teško može sakriti: tokom čitave godine je svojim studentima govorio o japanskoj haiku poeziji, o fotografiji, o označitelju i označenom, o Paskalovom shvatanju rasonode, konobarima, kućnim ogrtačima ili mestima u amfiteatru – o svemu osim o romanu. I to traje već tri godine. Nužno zna da je sâm kurs tek manevar da dobije u vremenu, odlaganje trenutka kad će započeti pisanje nekog zaista književnog dela, što će reći dela koje odaje priznanje hipersenzibilnom piscu koji drema u njemu i koji je, po mišljenju svih, počeo da pupi u njegovim *Fragmentima ljubavnog govora*, knjizi koja je već postala Biblija za mlađe od dvadeset pet godina. Od Sent Beva do Prusta, vreme je da se preobrazi i zauzme mesto koje mu pripada u panteonu pisaca. Mama je mrtva: od *Nultog stepena pisma*, krug je zatvoren. Kucnuo je čas.

Politika, da, da, još ćemo videti. Još od putovanja u Kinu ne može se reći da je preveliki maoista. U isto vreme, od njega se to i ne očekuje.

Šatobrijan, La Rošfuko, Breht, Rasin, Rob-Grije, Mišle, mama. Ljubav jednog dečaka.

Pitam se da li je već tada svuda po kvartu bilo prodavnica planinarske opreme „vje kamper“.

Kroz četvrt sata biće mrtav.

Siguran sam da je klopa bila dobra u Ulici Blan-Manto. Zamišljam da se tamo dobro jede. U *Mitologijama*, Rolan Bart dešifruje savremene mitove koje je buržoazija utemeljila u vlastitu slavu, a on se tom knjigom zaista proslavio; na određeni način, obogatio se zahvaljujući buržoaziji. Ali bila je to sitna buržoazija. Krupni buržuj koji se stavlja u službu naroda veoma je specifičan slučaj, koji zaslužuje analizu; moraće da napiše članak. Večeras? Zašto ne odmah? Ma ne, najpre mora da razvrsta dijapozitive.

Rolan Bart ubrzava korak ne primećujući ništa iz svog spoljašnjeg okruženja, on koji je ipak rođeni posmatrač, on čiji je posao da posmatra i analizira, on koji je čitav život proveo prateći znakove. Uistinu ne vidi ni drveće ni trotoare ni izloge ni vozila na Bulevaru Sen-Žermen, koji zna napalet. Više nije u Japanu. Ne oseća ugrize hladnoće. Jedva da čuje uličnu vrevu. To je pomalo kao obrnuta alegorija pećine: svet ideja u koji se zatvorio zamračuje mu percepciju čulnog sveta. Oko sebe vidi samo senke.

Razloge koje sam upravo naveo kako bih objasnio zabrinuto držanje Rolana Barta sve odreda potvrdila je istorija, ali želim da vam ispričam šta se zaista dogodilo. Tog dana misli mu blude ne samo zbog majčine smrti niti zbog vlastite nesposobnosti da napiše roman, pa čak ni zbog sve veće i, ceni on, nepopravljive nenaklonosti momaka. Ne kažem da o

tome ne razmišlja, ni najmanje ne sumnjam u kvalitet njegovih opsesivnih neuroza. Ali danas je reč o nečemu drugom. U odsutnom pogledu čoveka utonulog u misli pažljivi prolaznik mogao bi da prepozna ono stanje koje je Bart mislio da više nikad neće doživeti: uzbuđenje. Nije tu posredi samo njegova majka, a ni momci niti njegov fantomski roman. Posredi je i *libido sciendi*, žeđ za znanjem, a sa njom i ponovo rođena gorda mogućnost da revolucioniše ljudsko saznanje i, možda, promeni svet. Da li se Bart, dok prelazi Ulicu Ekol, oseća kao Ajnštajn koji razmišlja o svojoj teoriji? Jedno je sigurno – nije preterano pažljiv. Do njegovog kabineta ostaje mu nekoliko desetina metara u trenutku kad ga udara kamionet. Telo mu proizvodi potmuo, karakterističan, užasan zvuk mesa koje udara u lim, i otkotrljaće se na kolovoz kao krpna lutka. Prolaznici se trgnu. Tog popodneva, 25. februara 1980. godine, oni ne mogu znati šta im se upravo dogodilo pred očima, i to s razlogom, pošto ni svet to nije saznao do dan-danas.

2

Semiologija je veoma čudna stvar. Prvi ju je naslutio Ferdinand de Sosir, utemeljivač lingvistike. U svom *Kursu opšte lingvistike* predložio je da se „osmisli jedna nauka koja proučava život znakova unutar društvenog života“.¹ Ništa više od toga. Dodaje, kao smernicu onima koji budu poželeti da priu na taj zadatak: „Ona bi predstavljala deo socijalne psihologije i, shodno tome, opšte psihologije; mi ćemo je nazvati *semiologijom* (od grčkog *semeion*, 'znak'). Ona bi nas naučila od

1 Preuzeto iz Ferdinand de Sosir, *Kurs opšte lingvistike*, preveli Dušanka Točanac Miliwojev et al., Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci / Novi Sad 1996, str. 39.

čega se sastoje znaci, koji zakoni njima upravljaju. Pošto ona još uvek ne postoji, ne može se reći šta će predstavljati. Ali ona ima pravo na postojanje, njeno mesto je unapred određeno. Lingvistika je samo jedan deo te opšte nauke, zakoni koje će otkriti semiologija biće primenljivi i na lingvistiku, a ova će se tako pripojiti jednom sasvim određenom domenu u skupu ljudskih delatnosti.⁴² Voleo bih da nam Fabris Likini³ ponovo pročita ovaj odlomak, naglašavajući reči onako kako on to zna, da bi ceo svet mogao da zapazi, ako ne njihovo značenje, a ono barem svu njihovu lepotu. Ta genijalna slutnja, gotovo nerazumljiva njegovim savremeniciima (kurs je održan 1906. godine), ni sto godina kasnije nije izgubila ništa od svoje snage, a ni od nejasnoće. Mnogi semiolozi su od tada pokušali da podastru i jasnije i podrobnije definicije, ali protivrečili su jedni drugima (ponekad ni sami toga nisu bili svesni), sve su zapetljali i na kraju su uspeli samo da produže (i opet, jedva) spisak sistema znakova koji izmiču jeziku: saobraćajni znakovi, međunarodni pomorski kodeks, brojevi autobusa, brojevi hotelskih soba pridodati su vojnim činovima, alfabetu gluvonemih... i to je otprilike sve.

Pomalo mršavo s obzirom na početnu ambiciju.

Kada se tako posmatra, daleko od toga da je semiologija produžetak područja lingvistike, već se izgleda svodi na izučavanje grubih protojezika, daleko manje složenih i stoga mnogo ograničenijih od ma kog jezika.

Ali zapravo nije tako.

Nije slučajno što se Umberto Eko, mudrac iz Bolonje, jedan od poslednjih živih⁴ semiologa, tako često poziva na velike

2 *Ibid.*

3 Fabris Likini (Fabrice Luchini), francuski filmski i pozorišni glumac. (Prim. prev.)

4 Umberto Eko je, nažalost, preminuo 2016, nakon objavljivanja ove knjige. (Prim. prev.)

ključne izume u istoriji čovečanstva: točak, kašiku, knjigu..., savršene alatke, po njemu, nenadmašne učinkovitosti. Sve, naime, dopušta da se pretpostavi kako je semiologija zapravo jedan od glavnih izuma u istoriji čovečanstva i jedna od najmoćnijih alatki koje je čovek ikada iskovao, ali sa njom stvar stoji kao sa vatrom ili sa atomom: u početku se još uvek ne zna čemu to služi, niti kako se njime služiti.

3

U stvari, nije umro četvrt sata kasnije. Rolan Bart leži u slivniku, nepomičan, ali hrapavo zviždanje izvija mu se iz tela i dok mu duh tone u nesvest, a kroz njega verovatno prolaze uskovitlane haiku pesme, rasinovski aleksandrinci i paskalovski aforizmi, on čuje – i to, pomišlja (pomišlja, kako da ne), može da bude poslednje što će čuti – uzvike nekog izbezumljenog čoveka: „Bacio mi se prrred točkove! Bacio mi se prrred točkove!“ Otkud potiče taj akcenat? Oko njega su se, trгнуvši se iz obamrlosti, sjatili prolaznici i, nagnuti nad njegov budući leš, raspravljaju, analiziraju, procenjuju:

- Treba pozvati hitnu pomoć!
- Nema svrhe, gotov je.
- Bacio mi se prrred točkove, vi ste svedoci!
- Izgleda gadno povređen.
- Jadan čovek...
- Treba pronaći telefonsku govornicu! Ko ima sitnine?
- Nisam imao vrremana ni da zakočim!
- Ne dirajte ga, treba sačekati hitnu pomoć.
- Udaljite se! Ja sam lekar.
- Ne prevrćite ga!
- Ja sam lekar. Još je živ.

- Treba javiti njegovoj porodici.
- Jadan čovek...
- Poznajem ga!
- Je l' samoubistvo?
- Trebalo bi saznati koja je krvna grupa.
- To mi je mušterija. Svakog jutra dolazi kod mene na čašicu.
- Više neće doći...
- Pijan je?
- Oseća se na alkohol.
- Čašicu belog za šankom, svakog jutra, godinama.
- To nam ne govori koja je krvna grupa...
- Prrelazio je ne gledajući.
- Vozač mora imati kontrolu nad svojim vozilom u svim okolnostima, takav je ovde zakon.
- Biće u redu, stari moj, ako imate dobro osiguranje.
- Ali dobiće gomilu negativnih poena.
- Ne dirajte ga!
- Ja sam lekar!
- I ja sam.
- Onda se pobrinite za njega. Ja idem po pomoć.
- Morram da isporručim rrobu...

Većina jezika na svetu upotrebljava prednjojezično-nadzubno *r*, koje se naziva i kotrljajućim *r*, za razliku od francuskog, koji je pre otprilike trista godina usvojio zadnjonepčano-velarno *r*. Ni nemački ni engleski ne kotrljaju *r*. Nije ni italijanski ni španski. Možda portugalski? Naime, pomalo je grleno, ali melodija rečenice tog čoveka nije dovoljno nazalna niti dovoljno pevajuća, u stvari, čak je prilično monokordna, do te mere da se u njemu rđavo razaznaju modulacije panike.

Kao da je ruski.

4

Kako je semiologija, koja, rođena iz lingvistike, umalo nije postala kepec namenjen izučavanju najsiromašnijih i najograničenijih jezika, mogla *in extremis* da se preobrazi u neutronsku bombu?

Jednom operacijom koja Bartu nije bila strana.

U početku, semiologija se posvetila izučavanju nelingvističkih sistema komunikacije. Sosir lično kaže svojim studentima: „Jezik je sistem znakova koji izražavaju ideje, i po tome je sličan pismu, alfabetu gluvonemih, simboličkim ritualima, pravilima pristojnosti, vojnim znacima itd. On je samo najvažniji od tih sistema.“⁵ To je istina, i te kako, ali samo pod uslovom da se definicija sistema znakova ograniči na one čiji je poziv da komuniciraju izričito i hotimično. Bojsens definiše semiologiju kao „izučavanje prosedea komunikacije, što će reći sredstava koja se upotrebljavaju da bi se uticalo na drugog i koja kao takva priznaje i onaj na koga se želi uticati“.

Bartov genijalni potez leži u tome što se nije zadovoljio sistemima komunikacije, nego je proširio svoje polje na izučavanje sistemā označavanja. Kad neko proba jezik u užem smislu, prilično brzo mu dosadi svaki drugi oblik jezika u širem smislu:⁶ za lingvistu je izučavanje drumske signalizacije ili vojnih kodova otprilike podjednako uzbudljivo kao što su šahisti ili pokerašu tarot ili remi. Kao što bi mogao da kaže Umberto Eko: za komunikaciju, jezik u užem smislu je

5 Preuzeto iz Ferdinand de Sosir, *Kurs opšte lingvistike*, op. cit., str. 39.

6 Jezik u užem smislu (*langue*) jezik je koji koristi neka lingvistička zajednica (francuski, engleski, srpski...), a jezik u širem smislu (*langage*) jeste sposobnost ljudskih bića da komuniciraju pomoću nekog sistema znakova, govornih ili pisanih, tako da je jezik u užem smislu samo jedan od jezika u širem smislu. (Prim. prev.)

savršen, ne može se bolje. A ipak, taj jezik ne kaže sve. Telo govori, predmeti govore, istorija govori, pojedinačne ili kolektivne sudbine govore, život i smrt nam bez prestanka govore na hiljadu različitih načina. Čovek je mašina za tumačenje i, samo ako ima malo mašte, on vidi znakove svuda: u boji mantila svoje žene, u ogrebotini na vratima svojih kola, u prehrambenim navikama komšija sa sprata, u mesečnim izveštajima o stopi nezaposlenosti u Francuskoj, u ukusu banane mladog božolea (Uvek je ili banana ili, ređe, malina. Zašto? Niko to ne zna, ali nužno postoji objašnjenje, i ono je semiološko), u ponosnom držanju i isturenim grudima crne žene koja ispred njega krupnim koracima grabi hodnicima metroa, u navici njegovog kolege iz kancelarije da ne zakopča prva dva dugmeta na košulji, u ritualu kojim onaj fudbaler proslavlja gol, u načinu na koji njegova partnerka vrišti kako bi mu stavila do znanja da je doživela orgazam, u dizajnu onog skandinavskog nameštaja, u logotipu glavnog sponzora onog teniskog turnira, u muzici na odjavnoj špici onog filma, u arhitekturi, u slikarstvu, u kujanju, u modi, u reklamama, u unutrašnjem uređenju, u zapadnoj predstavi o ženi i muškarcu, ljubavi i smrti, nebu i zemlji itd. Sa Bartom, više nema potrebe da znakovi budu signali: postali su naznake. Ključna promena. Oni su svuda. Od sada, semiologija je spremna da osvoji široki svet.

5

Inspektor Bajar dolazi u hitnu pomoć bolnice „Pitje-Salpetrijer“, gde mu saopštavaju broj sobe Rolana Barta. Raspoloživi sledećim elementima u dosijeu: muškarca, šezdeset četiri godine, u ponedeljak po podne udario je kamionet

perionice veša dok je na pešačkom prelazu prelazio Ulicu Ekol. Vozač kamioneta, izvesni Ivan Delahov, bugarske nacionalnosti, imao je alkohola u krvi, ali nije bio u prekršaju: 0,6, ispod dozvoljenih 0,8. Priznao je da je kasnio sa isporukom košulja. Izjavio je, međutim, da brzina kojom se kretao nije prelazila 60 km/h. Povređeni čovek bio je bez svesti i kod sebe nije imao nikakva dokumenta kad je stigla hitna pomoć, ali identifikovao ga je jedan od njegovih kolega, izvesni Mišel Fuko, profesor na Kolež de Fransu i pisac. Pokazalo se da je reč o Rolanu Bartu, takođe profesoru na Kolež de Fransu i piscu.

Do tada, ništa u dosijeu ne opravdava slanje istražitelja, a još manje inspektora iz Obaveštajne službe. Prisustvo Žaka Bajara zapravo se objašnjava samo jednim detaljem: kada je pregažen, 25. februara 1980. godine, Rolan Bart je išao s ručka sa Fransoa Miteranom u Ulici Blan-Manto.

A priori, ne postoji veza između ručka i nezgode, niti između socijalističkog kandidata na predsedničkim izborima koji treba da se održe sledeće godine i vozača Bugarina zaposlenog u perionici veša, ali sama priroda Obaveštajne službe nalaže da se obaveštavaju o svemu, a naročito, u to vreme predizborne pretkampanje, o Fransoa Miteranu. Mišel Rokar je, ipak, mnogo popularniji u javnosti (istraživanje javnog mnjenja Sofr, januar 1980: „Koji je najbolji socijalistički kandidat?“ Miteran 20%, Rokar 55%), ali na visokom mestu je bez sumnje procenjeno da se on neće usuditi da pređe Rubikon: socijalisti su legalisti, a Miteran je bio ponovo izabran na čelo Partije. Koliko pre šest godina osvojio je 49,19% glasova nasuprot 50,81% za Žiskara, što je najmanja zabeležena razlika na predsedničkim izborima od uvođenja opšteg prava glasa na neposrednim izborima. Ne može se isključiti rizik da, prvi put u istoriji V Republike, bude izabran predsednik

iz levice, i zbog toga je Obaveštajna služba poslala istražitelja. Zadatak Žaka Bajara se *a priori* sastoji u tome da provjeri je li Bart previše pio kod Miterana, ili da slučajno nije učestvovao u sado-mazo orgiji sa psima. Posljednjih godina nije bilo mnogo skandala oko socijalističkog čelnika, kao da se pritajio. Zaboravljena je lažna otmica kod opservatorije. Njegova franciska i prolazak kroz Viši⁷ bili su tabu tema. Trebalo bi im nešto sveže. Žak Bajar je službeno zadužen da provjeri okolnosti nezgode, ali nije mu bilo potrebno objašnjavati šta se očekuje od njega: da vidi ima li načina da se iskopa nešto o socijalističkom kandidatu što će zadati udarac njegovom kredibilitetu i, u slučaju potrebe, okaljati ga.

Kada Žak Bajar stigne pred sobu, u hodniku zatiče red od nekoliko metara. Svi čekaju da posete unesrećenog. Ima tu dobro odevenih staraca, rđavo odevene omladine, rđavo odevenih staraca, dobro odevene omladine, veoma raznovrsnih stilova, dugih kosa i kratkih kosa, individua magrep-skog tipa, više muškaraca nego žena. Čekajući da na njih dođe red, raspravljaju među sobom, govore glasno, svađaju se ili čitaju knjigu, puše cigaretu. Bajar, koji još uvek nije shvatio koliko je Bart slavan, verovatno mora da se zapita kakav je ovo rusvaj. Koristeći svoja ovlašćenja, prođe preko reda, kaže „policija“ i uđe u sobu.

Žak Bajar odmah primećuje: neobično visok krevet, cevčicu zabodenu u grlo, hematome na licu, tužan pogled. U prostoriji se nalaze još četiri osobe: mlađi brat, izdavač, učenik i neka vrsta mladog arapskog princa koji je veoma šik. Arapski princ je Jusef, zajednički prijatelj učitelja i učenika,

7 Fransoa Miteran je, pod uticajem porodice, političku karijeru započeo u katoličkoj desnici, tako da je prvih godina Drugog svetskog rata radio kao službenik u Višiju, gde je i dobio odlikovanje Galske franciske (jedan od simbola višijevskog kolaboracionističkog režima). Potom je prešao u Pokret otpora. (Prim. prev.)

Žan-Luja, onog koga učitelj smatra najbriljantnijim od svojih studenata, onog, u svakom slučaju, koga najviše voli. Žan-Luj i Jusef dele stan u XIII arondismanu, gde organizuju sedeljke koje unose radost u Bartov život. Tamo susreće gomilu sveta – studente, glumice, razne ličnosti, često Andrea Tešinea, ponekad Izabel Ađani, a uvek gomilu mladih intelektualaca. Ti detalji zasad ne zanimaju inspektora Bajara, on je tu samo da bi rekonstruisao okolnosti nezgode. Bart se osvestio po dolasku u bolnicu. Bližnjima, koji su dojurili, govorio je: „Kakva glupost! Kakva glupost!“ Uprkos kontuzijama i nekolikim slomljenim rebrima, njegovo stanje nije previše zabrinjavalo. Ali Bart, po rečima njegovog mlađeg brata, ima „Ahilovu petu: pluća“. U mladosti je zapatio tuberkulozu, a strastveni je pušač cigareta. Ishod toga je hronično slabo disanje, što mu se te noći povratilo: guši se, moraju da ga intubiraju. Kada Bajar stigne, Bart je budan, ali više ne može da govori.

Bajar se tiho obraća Bartu. Postaviće mu nekoliko pitanja, biće dovoljno da klimne ili odmahne glavom kako bi odgovorio sa „da“ ili sa „ne“. Bart posmatra inspektora očima tužnog kokera. Slabašno klimne glavom.

„Išli ste na radno mesto kada vas je vozilo udarilo, je li tako?“ Bart kaže „da“. „Da li se vozilo kretalo velikom brzinom?“ Bart nagne glavu na jednu a potom na drugu stranu, polako, i Bajar shvati kako želi da kaže da ne zna. „Bili ste rastreseni?“ Da. „Da li je vaša nepažnja bila povezana s ručkom na kojem ste bili?“ Ne. „Sa pripremom vašeg kursa?“ Pauza. Da. „Na tom ručku ste bili sa Fransoa Miteranom?“ Da. „Da li se tokom ručka dogodilo nešto posebno ili neuobičajeno?“ Pauza. Ne. „Jeste li pili alkohol?“ Da. „Mnogo?“ Ne. „Čašu?“ Da. „Dve čaše?“ Da. „Tri čaše?“ Pauza. Da. „Četiri čaše?“ Ne. „Jeste li imali lična dokumenta pri sebi kada se

dogodila nezgoda?“ Da. Pauza. „Sigurni ste?“ Da. „Niste imali dokumenta pri sebi kada su vas pronašli. Je li moguće da ste ih zaboravili, kod kuće ili negde drugde?“ Duža pauza. Kao da Bartov pogled najednom dobija nov intenzitet. Odrčno odmahuje glavom. „Sećate li se da li vas je neko dirao dok ste ležali na zemlji, pre dolaska hitne pomoći?“ Čini se da Bart ne razume ili ne sluša pitanje. Kaže „ne“. „Ne, ne sećate se?“ Još jedna pauza, ali ovog puta Bajar misli da prepoznaje izraz lica: to je nepoverenje. Bart kaže „ne“. „Je li bilo novca u vašem novčaniku?“ Bartove oči zure u sagovornika. „Gospodine Bart, čujete li me? Jeste li imali novca pri sebi?“ Ne. „Jeste li imali nešto vredno pri sebi?“ Nema odgovora. Pogled je nepomičan do te mere da bi se, da nije bilo nekakvog neobičnog plamena u dnu oka, moglo pomisliti da je Bart umro. „Gospodine Bart? Jeste li imali nešto vredno pri sebi? Mislite li da je neko mogao nešto da vam ukrade?“ Tišinu koja vlada u prostoriji prekida samo Bartovo promuklo disanje kroz cev respiratora. Protekne još nekoliko dugih sekundi. Polako, Bart kaže „ne“, a potom okrene glavu.

6

Izlazeći iz bolnice, inspektor Bajar pomisli da tu postoji neki problem, da ono što je trebalo da bude samo rutinska istraga možda, napokon, neće biti potpuno izlišno, da nestanak Bartovih dokumenata baca neobičnu senku na ono što ipak izgleda kao obična nezgoda, da će to valjati isterati na čistac (tako da će morati da sasluša više ljudi nego što je bio zamišljao), da njegov trag počinje u Ulici Ekol, ispred Kolež de Fransa (institucije za čije postojanje do danas nije ni znao i čiju prirodu nije baš dobro razumeo), da će početi od

susreta s tim gospodinom Fukoom, „profesorom istorije sistema mišljenja“ (sic), da će potom morati da saslušaju gomile čupavih studenata, plus svedoke nezgode, plus prijatelje žrtve. Taj višak posla ga i zbunjuje i smeta mu. Ali zna šta je video u onoj bolničkoj sobi. U Bartovim očima bilo je straha.

Inspektor Bajar, utonuo u misli, ne obraća pažnju na crnu ajkulu parkirano na drugoj strani bulevara. Uđe u svoj službeni pežo 504 i krene put Koleč de Fransa.

7

U predvorju uočava spisak nastavnih predmeta: Nuklearni magnetizam, Neuropsihologija razvoja, Sociografija Jugoiistočne Azije, Hrišćanstvo i gnosa na preislamskom Istoku“... Zbunjen, odlazi u zbornicu i traži da vidi Mišela Fukoa. Kažu mu da on baš u tom trenutku drži predavanje.

Amfiteatar je krcat. Bajar ne može čak ni da uđe u salu. Potiskuje ga kompaktni zid slušalaca koji se razljute kad pokuša da prokrči sebi put. Jedan milostivi student šapatom mu objasni kako to ide: ako želite mesto za sedenje, morate doći dva sata pre početka predavanja. Kada se amfiteatar napuni, možete se zadovoljiti amfiteatom preko puta, gde se predavanje prenosi. Ne vidite Fukoa, ali ga barem čujete. Bajar stoga odlazi u amfiteatar B, takođe dobro popunjen, ali se još uvek može naći pokoje mesto. Skup je veoma šarolik, ima tu mladih, starih, hipika, japija, pankera, darkera, Engleza u prslucima od tvida, Italijanki sa dekolteima, Iranke u čadorima, baka sa psićima... Seda pored dvoje mladih blizanaca prurušenih u astronaute (bez kaciga, međutim). Atmosfera je radna, ljudi hvataju beleške u sveske ili priborno slušaju. S vremena na vreme se nakašlju, kao u pozorištu,

ali nema nikoga na sceni. Iz zvučnika dopire unjkav glas, pomalo u stilu četrdesetih, ne Šaban-Delma ali ipak, recimo Žan Mare pomešan sa Žanom Poareom,⁸ samo oštar.

„Problem koji bih želeo da postavim“, govorio je glas, „jeste sledeći: koje je značenje, unutar jednog poimanja spasenja – što će reći unutar poimanja prosvetljenja, poimanja iskupljenja koje ljudi dobijaju prilikom prve pričesti – koje može biti značenje ponavljanja okajavanja grehova, ili pak samog ponavljanja greha.“

Vrlo profesorski: to Bajar primećuje. Pokušava da shvati o čemu govori, ali nažalost, taj se napor rodio baš u trenutku kad Fuko kaže: „Tako da subjekt koji ide prema istini i sa njom se povezuje iz ljubavi, očituje, u vlastitim rečima, istinu koja nije ništa drugo do očitovanje istinskog prisustva Boga u njemu, jednog Boga koji pak može da kaže samo istinu jer nikada ne laže, istinoljubiv je.“

Da li je Fuko tog dana govorio o zatvoru, o kontroli, o arheologiji, o biomoći ili o genealogiji, ko će ga znati?... Ali neumoljivi glas nastavlja svojim putem: „Čak i kad bi, za određen broj filozofa ili kosmologija, svet, naime, mogao da se vrti u jednom ili drugom smeru, u životu pojedinaca vreme ima samo jedan smer.“ Bajar sluša bez razumevanja, pušta da ga uljuljka ton koji je u isti mah i didaktičan i ponesen, melodičan koliko je to moguće, ton koji odaje veoma kontrolisan osećaj za meru, za pauze i ritam.

Da li ovaj tip zarađuje više od njega?

„Mislim da taj sistem zakona koji se tiče delā i odnosi se na subjekt volje, te posledično na beskonačnu ponovljivost greške, nije moguće integrisati sa shemom spasenja i

8 Žak Šaban-Delma (Jacques Chaban-Delmas, 1915–2000), francuski degolistički političar, Žan Mare (Jean Marais, 1913–1998) i Žan Poare (Jean Poiret, 1926–1992), francuski glumci. (Prim. prev.)

savršenosti koja se tiče subjekata, koja implicira vremensko raščlanjavanje i ireverzibilnost...“

Da, nema nikakve sumnje. Bajar ne uspeva da obuzda nagonsku ljutnju koja ga navodi da *a priori* prezire taj glas. Sa takvim ljudima policija mora da se otima o novac poreskih obveznika. Državni službenici kao što je on, samo što on zaslužuje da ga društvo nagradi za njegov rad. Ali šta je ovaj Koleč de Frans? Osnovao ga je Fransoa I, u redu, to je pročitao na ulazu. I onda? Predavanja otvorena za svakoga koja zanimaju samo nezaposlene levičare, penzionere, zanesenjake ili profane koji puše lulu; neverovatni nastavni predmeti za koje nikad nije čuo... Nema diploma, nema ispita. Ljudi kao Bart i Fuko, plaćeni da pričaju neke nejasne andrake. Bajar je već siguran u jedno: ovde se ne uči za neko zanimanje. *Episteme*, kur moj.

Kada glas zakaže sastanak za narednu nedelju, Bajar se vrati u amfiteatar A, idući u suprotnom smeru od reke slušalaca koja se izliva kroz dvokrilna vrata, najzad ulazi u salu, sasvim u dnu primećuje ćelavka sa naočarima koji nosi rolku ispod sakoa. Istovremeno izgleda i stasit i vitak, samosvesne vilice blago izbačene napred, oholog držanja onih koji znaju da im je svet priznao vrednost, i ima besprekorno obrijanu lobanju. Bajar mu se pridruži na govornici: „Gospodin Fuko?“ Visoki ćelavko upravo sakuplja svoje beleške, s karakterističnom mlitavošću nastavnika koji je završio predavanje. Dobronamerno se okreće prema Bajar, znajući kakvu stidljivost njegovi obožavaoci ponekad moraju savladati kako bi mu se obratili. Bajar vadi svoju legitimaciju. I on dobro zna kakav učinak ona proizvodi. Fuko zastane na sekund, pogleda legitimaciju, osmotri policajca a potom ponovo uroni u svoje beleške. Teatralno kaže, kao da se obraća publici koja se upravo razilazi: „Odbijam da

me identifikuje moć.“ Bajar se pretvara da nije čuo. „Reč je o nezgodi.“

Visoki čelavko nagura beleške u torbu i bez reči siđe s govornice. Bajar potrči za njim: „Gospodine Fuko, kuda ćete? Moram da vam postavim nekoliko pitanja!“ Fuko grabi uz stepenice amfiteatra krupnim koracima. Odgovara ne osvrćući se, ne obraćajući se nikom posebno, tako da svi još uvek prisutni slušaoci mogu da ga čuju: „Odbijam da me lokalizuje moć!“ Sala se smeje. Bajar ga hvata za ruku: „Samo želim da čujem vašu verziju činjenica.“ Fuko se ukoči i čuti. Čitavo telo mu se ukrutilo. Gleda šaku koja ga drži za ruku kao da je to najteži napad na ljudska prava nakon genocida u Kambodži. Bajar ne popušta stisak. Oko njih žamor. Nakon jednog dugog minuta, Fuko pristane da govori: „Moja verzija glasi da su ga ubili.“ Bajar nije siguran da je dobro razumeo:

- Ubili? Koga to?
- Mog prijatelja Rolana.
- Ali on nije mrtav.
- On je već mrtav.

Fuko zuri u svog sagovornika intenzivnim pogledom kratkovidih, iza naočara, i polako, razdvajajući slogove, iskazuje, kao da formuliše zaključak neke duge razrade čiju tajnu logiku poznaje samo on:

- Rolan Bart je mrtav.
- Ali ko ga je ubio?
- Sistem, naravno!

Upotreba reči „sistem“ potvrđuje policajcu ono čega se pribojavao: upao je kod levičara. Iz iskustva zna da su im usta puna samo toga: trulo društvo, klasna borba, „sistem“... Strpljivo čeka nastavak. Fuko velikodušno pristaje da ga prosvetli:

– Rolanu su se strahovito podsmevali poslednjih godina. Zato što je imao paradoksalnu moć da razume stvari onakve kakve jesu i da ih izume u nikad neviđenoj svežini, zamerali su mu zbog njegovog žargona, pastiširali su ga, parodirali, karikaturisali, satirizovali...

– Znali ste da ima neprijatelje?

– Naravno! Otkako je na Kolež de Fransu – ja sam ga doveo – ljubomornih je dvostruko više. Više nije bilo ničeg osim neprijatelja: reacionara, buržuja, fašista, staljinista i naročito, naročito, stare bajate kritike koja mu nikad nije oprostila!

– Oprostila šta?

– Što se usudio da misli! Što se usudio da dovede u pitanje njene stare buržoaske sheme, što je rasvetlio njenu kužnu normativnu funkciju, što je pokazao šta je ona zaista: stara prostitutka uprljana glupošću i kompromitovanjem!

– Ali ko posebno?

– Imena? Za koga me vi to smatrate! Razni Pikari, Pomjei, Ramboi, Birnijei! Lično bi ga streljali da su mogli, dvanaest metaka u dvorištu Sorbone ispod kipa Viktora Igoa!...

Fuko najednom ponovo krene, a pošto Bajar to nije očekivao, u startu mu pobjegne nekoliko metara. Izade iz amfiteatra, šmugne na stepenište, Bajar potrči za njim, za petama mu je, koraci im odjekuju na kamenu, Bajar mu dovikne: „Gospodine Fuko, ko su ti ljudi o kojima govorite?“ Fuko, ne osvrnuvši se: „Psi, šakali, osamareni magari, budale, nule, ali prevashodno, prevashodno, prevashodno! servilne sluge uspostavljenog poretka, ćate iz starog sveta, makroi jednog mrtvog mišljenja koji su svojim opscenim cerenjem nastojali da nam beskonačno nameću miris njegovog leša.“ Bajar, okačen za ogradu stepeništa: „Kog leša?“ Fuko, grabeći uz stepenište: „Leša mrtvog mišljenja!“ Potom prasne u zajedljiv smeh. Bajar ga, tražeći olovku po džepovima mantila i

istovremeno pokušavajući da održi brzinu, pita: „Možete li da mi kažete kako se piše to Rambo, slovo po slovo?“

8

Inspektor uđe u knjižaru da kupi knjige, ali pošto to ne spada među njegove navike, teško mu je da se orijentiše među policama. Ne pronalazi knjige Remona Pikara. Knjižar, koji je, kako mu se čini, relativno u toku, u prolazu ga obaveštava da je Remon Pikar mrtav – što Fukou nije palo na pamet da ga obavesti – ali da može da naruči Pikarovu knjigu *Nova kritika ili nova prevara*. Umesto toga, ima knjigu *Prilično dekodiran* Renea Pomjea, jednog od učenika Remona Pikara, koji se obrušava na strukturalističku kritiku (u svakom slučaju, tako mu knjižar prodaje tu knjigu, što mu ne pomaže mnogo), a pre svega ima *Rolanbartovski bez muke*, Ramboa i Birnijea. To je zelena knjiga, prilično tanušna, sa fotografijom na kojoj je Bart strogog izraza lica u ovalnom narandžastom okviru. Izlazeći iz okvira, jedna mala nacrtana ličnost kaže „hi-hi!“ smejući se širom otvorenih usta, sa podsmešljivim izrazom i rukom na ustima, u Krambovom stilu. Uostalom, provera kaže da to i jeste Kramb. Ali Bajar nikad nije čuo za *Mačka Frica*, šezdesetosmaški crtani film u kojem su crnci gavrani i sviraju saksofon, a glavni junak je mačak u rolki koji duva i u *kadilaku* u Keruakovom stilu kreše sve što se mrda, sa gradskim pobunama i zapaljenim kontejnerima u pozadini. Kramb je, međutim, slavan zbog načina na koji crta žene, sa krupnim moćnim bedrima, ramenima drvoseče, grudima kao granatama i dupetima kobile. Bajar, slabo upoznat sa estetikom stripa, ne vidi vezu. Ali kupuje knjigu, i Pomjea sa njom. Ne naručuje Pikara jer ga mrtvi autori, u toj fazi istrage, ne zanimaju.

Inspektor se smešta u jedan kafe, naručuje pivo, pripaljuje žitan i otvara knjigu *Rolanbartovski bez muke*. (Koji kafe? Sitni detalji su važni da bi se prenela atmosfera, zar ne? Vidim ga u „Sorbonu“, baru preko puta „Šampoa“, malog umetničkog i eksperimentalnog bioskopa na kraju Ulice Ekol, ali, istini za volju, nemam pojma, možete ga staviti gde god želite.) Čita:

„R. B. (na rolanbartovskom jeziku, rolanbartovski jezik se kaže R. B.) pojavio se u arhaičnom obliku pre dvadeset pet godina, u knjizi pod naslovom *Nulti stepen pisma*. Od tada se malo-pomalo odvojio od francuskog jezika, iz kojeg je delimično potekao, konstitušući se kao samostalni jezik sa vlastitom gramatikom i rečnikom.“

Bajar vuče dim žitana, ispija gutljaj, okreće stranice. U baru čuje kako konobar objašnjava jednoj mušteriji zašto će Francuska potonuti u građanski rat ako Miteran bude izabran.

„Prva lekcija: Nekoliko elemenata konverzacije.

1 – Kako se iskazuješ?

Francuski: Kako se zovete?

2 – Iskazujem se kao L.

Francuski: Zovem se Vilijam.“

Bajaru je prilično jasna satirična intonacija, a jasno mu je i da bi *a priori* morao biti na istoj talasnoj dužini sa autorom pastiša, ali je oprezan. Zašto se, na „R. B.-u“, „Vilijam“ kaže „L.“? Nije jasno. Jebeni intelektualci.

Konobar kaže mušteriji: „Kad komunisti budu došli na vlast, svi koji imaju love izvući će je iz Francuske i staviti negde drugde, tamo gde neće plaćati porez i gde su sigurni da im je neće uzeti!“

Rambo i Birnije:

„3 – Koja 'stipulacija' zaključava, zatvara, ustrojava, sklapa ekonomiju tvoje pragme kao prikriivanja i/ili eksploatacije tvoje ek-sistencije?“

Francuski: Čime se bavite?

4 – (Ja) istiskujem deliče koda.

Francuski: Ja sam daktilograf.“

To ga ipak malo zasmije, ali prezire ono što intuitivno vidi kao princip njemu upućenog verbalnog zastrašivanja. Ipak zna da se ovakve knjige ne obraćaju njemu, da je to knjiga za intelektualce, da bi ti paraziti od intelektualaca mogli da se smeju jedni drugima. Podsmevati se sebi samima: vrhunska distinkcija. Bajar, koji nije imbecil, već je, nesvesno, pomalo Burdje.

Za šankom se predavanje nastavlja: „Kad jednom sav novac bude u Švajcarskoj, više nećemo imati kapitala da isplaćujemo plate, i izbiće građanski rat. Tako će socijalisti-komunisti pobediti!“ Konobar se zaustavlja kako bi otišao da nekog usluži. Bajar nastavlja čitanje:

„5 – Moj diskurs pronalazi/okončava vlastitu tekstualnost kroz R. B. u igrariji (igrari-ja?) ogledala.

Francuski: Tečno govorim rolanbartovski.“

Bajar shvata glavnu ideju: jezik Rolana Barta je nerazumljiv. Ali zašto onda gubiti vreme čitajući ga? I, a fortiori, pišući knjigu o njemu?

„6 – 'Sublimacija' (integracija) tog jezika kao (mog) koda predstavlja 'treći rez' udvajanja kupidona, moje želje.

Francuski: I ja bih želeo da naučim taj jezik.

7 – Zar se R. B. kao makrologija ne predočava kao 'opasivanje bodljikavom žicom', zatvoreno polje (na-polje?) za galicističku interpelaciju?

Francuski: Zar rolanbartovski nije pretežak za jednog Francuza?

8 – Ešarpa u bartovskom stilu steže se 'oko' koda ukoliko se dela na njenom ponavljanju/preopširnosti.

Francuski: Nije, prilično je lak. Ali treba raditi.“

Inspektorova zbunjenost se uvećava. Ne zna koga više prezire: Barta ili dvojicu komedijaša koji su poželeti da ga parodiraju. Odlaze knjigu, gnječi cigaretu. Konobar se vraća za šank. Mušterija, sa čašom crnog vina u ruci, prigovara: „Da, ali Miteran će ih pohapsiti na granici. A novac će biti oduzet.“ Konobar se mršti i grdi mušteriju: „Mislite da su bogataši budale! Unajmiće profesionalne švercere kofera. Organizovaće mreže za evakuisanje svog keša. Preći će Alpe i Pirineje, kao Hanibal! Kao za vreme rata! Ako se mogu prebaciti Jevreji, sigurno se mogu prebaciti i sitne novčanice, ne mislite?“ Mušterija ne izgleda preterano ubeđeno, ali pošto očito ne zna šta da odgovori, zadovolji se klimanjem glave, ispije piće i naruči još jedno. Konobar se isprsi dok vadi načetu bocu crnog vina: „E da! E da! Mene lično zabole – ako crveni pobjede, brišem odavde i odoh da šljakam u Ženevi. Neće oni dobiti moju lovnu, a ne, neće moći dok sam ja živ, ne radim ja za crvene, ne znate vi mene! Ja ne radim ni za koga! Ja sam slobodan! Kao De Gol!...“

Bajar pokušava da se priseti ko je Hanibal i mahinalno primeti da na konobarevom levom malom prstu nedostaje jedan zglob. Prekine govornika kako bi naručio pivo, otvori knjigu Renea Pomjea, izbroji da se reč „tričarija“ pojavljuje sedamnaest puta na četiri stranice i ponovo je zatvori. Konobar je u međuvremenu načeo novu temu: „Nijedno civilizovano društvo ne može bez smrtne kazne!...“ Bajar plati i ode ostavivši kusur.

Prođe pored Montenjevog spomenika i ne primetivši ga, pređe Ulicu Ekol i uđe na Sorbonu. Inspektor Bajar shvata da ne shvata ništa, ili ne baš bogzna šta, u svim tim budalaštinama. Biće mu potreban neko da ga uputi, neki stručnjak, prevodilac, prenosilac, podučavalac. Profa, čoveče. Na Sorboni upita gde se nalazi odsek za semiologiju. Osoba na

prijavnici usiljeno mu odgovori da to ne postoji. U dvorištu Bajar priđe studentima u teget kabanicama i brodaricama kako bi ga uputili gde bi mogao da prisustvuje predavanju iz semiologije. Većina njih ne zna šta je to ili su samo načuli da tako nešto postoji. Ali konačno mu jedan kosmati mladić koji duva ispod spomenika Luju Pasteru kaže da za „semišku“ mora u Vensen. Bajar nije stručnjak za univerzitetske krugove, ali zna da je Vensen levičarski faks gde vrvi od profesionalnih agitatora koji neće da rade. Iz radoznalosti upita mladića zašto on nije na tom fakultetu. Mladić nosi široku rolku, crne pantalone podvrnutih nogavica, kao da ide u lov na dagnje, i duboke ljubičaste martinke. Povuče dim džointa i odgovori: „Bio sam tamo do druge godine. Ali pripadao sam trockističkoj grupi.“ Čini mu se da je to dovoljno objašnjenje, ali po Bajarovom upitnom pogledu uvidi da nije, pa doda: „Pa, ovaj, bilo je problema“.

Bajar ne navaljuje. Sedne u svoj 504 i krene put Vensena. Na jednom semaforu, dok čeka zeleno svetlo, primeti crnu *ajkulu* i pomisli: „E to su nekad bila dobra kola!...“

9

Petstočtvorka izađe na obilaznicu kod Port de Bersija, a isključi se kod Port de Vensena, ide veoma dugačkom avenijom Pari, prođe pored vojne bolnice, uskrati pravo prvenstva ganc novom plavom *fuegu* koji voze Japanci, zaobiđe zamak, prođe pored Botaničke bašte, uđe u šumu i parkira se pred nekakvim barakama koje liče na periferijsku školu iz sedamdesetih godina, u arhitektonskom smislu otprilike ono najgore što čovečanstvo može da napravi. Bajar, koji se seća davnih godina studiranja prava na Asasu, otkriva

mesto koje mu je potpuno strano: da bi došao do slušaonica, mora da prođe kroz nešto nalik pijaci punoj Afrikanaca, da preskače obeznanjene narkomane izvaljene na zemlji, da prođe pored bazenčića bez vode punog otpadaka, duž gubavih zidova prekrivenih plakatima i grafitima na kojima može pročitati: „Profesori, studenti, rektori i tehničko osoblje: crknite, kurve!“; „Ne zatvaranju zelene pijace“; „Ne preseljenju Vensena u Nožan“; „Ne preseljenju Vensena u Marn-la-Vale“; „Ne preseljenju Vensena u Savinji-sir-Orž“; „Ne preseljenju Vensena u Sen Deni“; „Živela proleterska revolucija“; „Živela iranska revolucija“; „maoisti = fašisti“; „trockisti = staljinisti“; „Lakan = pandur“; „Badiju = nacista“; „Altiser = ubica“; „Delez = jebo mater svoju“; „Siksu = jebi me“; „Fuko = Homeinijeva kurva“; „Bart = prokineski socijal-izdajnik“; „Kalikle = SS“; „Zabranjeno je zabraniti da se zabrani“; „Unija levice = kur moj“; „Dođi kod mene, čitaćemo *Kapital!* u potpisu: Balibar“... Studenti koji smrde na marihuanu agresivno mu prilaze i zasipaju ga tonama letaka: „Druže, znaš li šta se dešava u Čileu? U Salvadoru? Zanima li te Argentina? A Mozambik? Zabole te za Mozambik? Znaš li gde je to? Hoćeš da ti pričam o Timoru? Ako nećeš, prikupljamo sredstva za opismenjavanje u Nikaragvi. Častiš me kafom?“ Na to se već oseća manje tuđim. Kada je bio član Mladih nacionalista, razbio je gomile njuškica štrokavih levičara. Baca letke u bazenčić bez vode koji služi kao kanta za smeće.

Ni sam ne znajući kako, Bajar se iskrcava u OIU (Obrazovno-istraživačka ustanova) *Kultura i komunikacija*. Pregleda spisak kurseva koji je izložen u hodniku na panou od plute i na kraju pronade nešto približno onome po šta je došao: „semiologija slike“, broj slušaonice, nedeljni raspored predavanja i ime profana, izvesnog Simona Hercoga.

10

„Danas ćemo izučavati brojeve i slova u Džejsmu Bondu. Kad pomislite na Džejsma Bonda, koje slovo vam padne na pamet?“ Tišina u sali, studenti razmišljaju. Žak Bajar, koji sedi u dnu slušaonice, barem je čuo za Džejsma Bonda. „Kako se zove šef Džejsma Bonda?“ Bajar zna! I njega samog iznenađuje želja da to kaže naglas, ali preduhitri ga nekoliko studenata koji istovremeno odgovore: „M.“ Ko je M i zašto M? Šta znači to M?“ Pauza. Nema odgovora. „M je starac, ali je ženska figura, to M je početno slovo reči *Mother*, to je majka hraniteljka, ona koja hrani i štiti, ona koja se ljuti kada Bond pravi gluposti, ali je i silno popustljiva prema njemu, ona kojoj Bond želi da udovolji tako što izvršava svoje zadatke. Džejsm Bond je čovek od akcije, ali nije slobodan strelac, nije sâm, nije siročić (jeste to u biografskom, ali ne i u simboličkom smislu: njegova majka je Engleska; on nije oženjen svojom otadžbinom, nego je njen sin ljubljeni). Podupiru ga hijerarhija, logistika, čitava jedna zemlja koja mu dodeljuje nemoguće misije, a on ih izvršava čineći je silno ponosnom (M, metonimijska predstava Engleske, predstavnik kraljice, redovno podseća na to da je Bond njegov najbolji agent: to je sin mezimac), ali mu ona obezbeđuje i sva materijalna sredstva da ih izvrši. Džejsm Bond je zapravo i jare i pare, zbog toga je to tako popularan fantazam, veoma moćan savremeni mit: Džejsm Bond, to je pustolov i državni službenik. Akcija I bezbednost. On čini prekršaje, prestupe, pa čak i zločine, ali je zaštićen, to mu je dozvoljeno, neće biti grđen, zato što mu to omogućuje ona famozna „*licence to kill*“, dozvola za ubijanje potpisana njegovom registarskom oznakom, što nas dovodi do tri čarobne cifre: 007.